MSS No. 199 Subject Language

Name of MSS सिद्धान्त चन्द्रिका

Author – –

Period – – Folios 29 (1-28)

Script Sanskrit Source Prithipal Singh, Amritsar

Missing Folios 29

व्याकरणग्रंथ:
सिद्धान्तचन्द्रिका
Siddhant Candrika
145

॥ सूत्रस्यसमस्तायाः प्रतिज्ञत्वंवार्तिकत्वम् ॥

199

सिध्दान्त चन्द्रिका; अपूर्ण
१–२८, ३० पत्रक ॥ ल॰ प्र॰ १॰ पं॰
प्रा॰ पू॰

ह॰ ल॰

199

एते भुक्ते इति ... बहुवचनं वदमालसूत्राभिप्रायेण अथवा जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्यतरस्यामिति वा अथवा व

पं० १ सि०

कः

ॐ श्री गणेशाय नमः श्रीगुरवे नमः श्रीसरस्वत्यै नमः रामाय नमः नमस्कृत्य

महेशानं मतं वक्ष्ये पतंजलेः॥ वाणीप्रणीतसूत्राणां कुर्वे सिद्धांतचंद्रिकां॥१॥ अइ

उऋऌसमानाः। अइउऋऌ एते वर्णा ज्ञेयास्ते च समानसंज्ञाः स्युः नैतेषु सवर्णेषु

संधिरनुसंधेयोऽविवक्षितत्वात् विवक्षिते तु संधिर्भवतीति नियमात् ह्रस्वदीर्घप्लुत

भेदाः सवर्णाः एतेषां ह्रस्वदीर्घप्लुताः सजातीयाः परस्परं सवर्णा भण्यते अवर्णो

ऌवर्णश्च एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रिमात्रः प्लुतः व्यंजनं चार्धमात्रकं एऐओऔ सं

ध्यक्षराणि उभये स्वराः अकारादयः एकारादयश्च ह्रस्वदीर्घप्लुताः स्वरा उच्यंते अ

वर्जा नामिनः अवर्णवर्जाः स्वरा नामिन उच्यंते हयवरल ञणनङम झढधघभ

जडदगब खफछठथ चटतकप शषस आद्यंताभ्यां आद्यंतौ मध्यगानां नामाभ्यां

सहितानां संज्ञैस्तैः अवरलहवजनवङम चप छता एवमन्येपि कार्या येन कार्यं

अवर्णवर्जं इति अवर्णवर्जाः ... नामिनः अवर्णेन नामिनो

च्यंते ... लोपित्वात् ... ॥२॥

१

विधानुमन्त्रार्थ्यमारोगवर्णः २ इत्संज्ञो भवति यस्येत्संज्ञा तस्य लोपः अदर्शनं

लोपः॥ प्रत्ययादर्शने लुक् वर्णविरोधो लोपश्च एकवर्णो नाशयति अन्यस्योत्पत्तिं

प्रतिबध्नातीति वर्णविरोधः स्वरानंतरिता हलः संयोगः कुचुटुतुपु वर्गाः उकारः पं

चवर्णार्थः मित्रवदागमः शत्रुवदादेशः अरेदोन्नामिनो गुणः अर ए त ओत् गुण

संज्ञकास्ते च नामिनं स्थाने स्युः॥ आरैऔ वृद्धिः आ आर ऐ औ वृद्धिः संज्ञकाः स्युः अं

त्यस्वरादिष्टिः अंत्यो यः स्वरस्तदादिर्वर्णष्टिसंज्ञः स्यात् अन्त्यात्पूर्वे उपधा अन्त्या

त्पूर्णमात्रात्पूर्वो यो वर्णः स उपधासंज्ञकः स्यात् असंयोगादिपरो ह्रस्वो लघुः विस

र्गानुस्वारसंयोगपरो गुरुः दीर्घश्च अः इति बिंदुविसर्गौ शिरोबिंदुरनुस्वारः मुखना

सिकावचनोनुनासिकः विभक्त्यंतं पदम् तपरः स्वसमानकालस्य वर्णस्य सं

ज्ञा। धतिसंज्ञाप्रकरणम् अधुना स्वरसंधिरभिधीयते इयं स्वरे इवर्णस्य यत्वमापद्यते

दध्यानयेत्यत्र स्यादित्वरलोऽभावान्नामिनः स्वरे इति नुमागमोऽभावः तत्कृतं सरूपत्वात् अकारस्थ... छस्य च हृस्वे इति दीर्घो नेत्र मत्वे गुत्वनेन तस्य लोपः प्रतिवृक्तिं गस्यवादेशा...

दध्यानयेत्युत्र संयोगान्त लोपः कथं न स्यात्तत्र यणः प्रतिषेधो वाच्यः इति हि प्राय ॥

हसे हृसदत्र संयोगान्तस्य लोपो नलस्त्वेव लोप इति नियमात् हलोपाभावः ॥

१२। दध्यानय

स्वरे परे हसे हृसः स्वरात्स्वरो रेफहकारवर्जितो ... हसे ... वसाने च वा द्विर्भवति ...
...वः कस्मान्नास्त्येव परे जवामभवेति वर्ग्यावर्ग्येण सवर्णः स्वरहीनं परेण संयोज्यम् दध्यानय
यणाद्य वर्णो वा द्विर्वाच्याः दध्यानय दध्यानय रहाद्यो वा द्विः स्वरपूर्वाइकाद्याकारात्तु
रोपयो वा द्विर्भवति गौर्य्यत्र गौर्यत्र नह्यस्ति नह्यस्ति हर्यनुभवः हर्यनुभवः ...
...स्थित विभाषया शषसा स्वाद्यो द्वित्वं पार्श्वं ... मित्यादौ उवं स्वरे मघत्र सत्रेषु ...
दे सस्त्रोतरानुवर्त्तनीयं सर्वत्र अरं स्वरे पित्र्यर्थः ललं स्वरे लनुबंधः एअय स्वरे
नयने ओअव स्वरे भवने लवने गोरग्वा पदान्ते स्वरे हित्वितागायत्रेयावेलौ
गवाग्रं गोग्रं इन्द्राजयोः परतो गोरग्रिल्यम् गन्द्रा गवाद्यः ऐआय स्वरे नायकः
औआव स्वरे पावकः कचित्स्वरवद्यकारः गव्यूतिः स्त्रीक्रोशयुगे अन्यत्रगो
यूतिः वेव्यं नव्यं शकाद्ये अन्यत्रैवेयं पादे जेयमानः क्षय्यस्तदर्थे क्रयार्थे च

तस्य दीर्घो नव्यं जव्यं तत्र शक्यते ... जेतुं शक्यं जय्यं
...पोस्य हलो द्वौ ...
...ते तु नाप्तः स्वरे तुल्य स्वरवत् १ ॥

नतु गव्यूतिरित्यत्र वोलोपः ... लोपः प्रापदन्ते इत्यनेन लोपः प्राप्नुयान्न
उच्यते ... विभाषया ... संज्ञा ...
... सगवाक्षः ...

प त द व पोत यो अनं तरो
तत्वात्स आदि नामेव यकार
वकारोरणत्ते आय आव
आव ग्आब व्दवा - तिर दवा: १ प्र ३ अ घो इ
तं करोतिर २

अ दौ हि एयादीमध्ये अगामेरु तेसति सवर्णे दीर्घान
आगमविधानसामर्थ्यात् यदा सौ कृतप्रसंगिनेन
उ ओ इत्यस्यानित्यतासवर्णे दीर्घ इत्यनित्यम् १॥

अ दौ हि णि सेना तय दि प्र दौ हि णा मनित्याय दिवे:
सप्त मह अक्षौ हि शतै: सप्त क्षा नि सहस्राणि
गजानामेकविंशति: २१८७० एवमेव रथानांतसं
ख्यानं कीर्तितं बुधै: पंचषष्टिसहस्राणि षट्शता
नि दशैव तु संख्याता स्तुर
गा ए तैः विनाश्वं रंगमे:
६५६१ तु लोगं शतसह
स्रं तु -- ॥ ॥ ॥

संरितं कण्ठे कण्ठयमन्यत् ग्रस्तादेहहि एयाहां वर्ग्वकृव्यः अदौहिणी प्रो
टः प्रौढिः स्वैरं स्वैरिणी य्वोर्लोपश्चापदान्ते पदान्तेस्थितानामवर्णादीनां
नयकारवकारयोर्लोपश्चाभवति तम्रागता तयागता पटविह पटरह
तस्मायिदम् ताऽहि ताविहि लोपशेपुनर्नसंधिः नलोपश्चसमासे
तु भवत्येव ग्वादेरितिनिर्देशात् दामोदरः राजाश्व एदोतातः पदान्तेस्थि
पंचाग्नि:
तादेकारादोकारात्परस्याकारस्य लोपो भवति तेत्र पटोत्र गोवो गोश
कृत्परस्याकारस्य लोपो वा भवति गोग्रजिनं गोजिनं गवाजिनं सव
र्णे दीर्घः सह सवर्णस्य सवर्णे परे सह दीर्घो भवति देत्यारिः श्रद्धा ३ द
धीह श्रीशः भानूदय होतृकारः समानानामन्त्रे तेनानेविशेषोबलवान्भ

सवर्णसंज्ञाव
स्यमान स्यव
र्णान्यस्येति तेन
हो दीर्घ इत्य
त्र सवर्णत्वाभा
व: मत्र स्तादि
योगेन सवर्ण
परे सवर्णे न स
ह दीर्घत्वं इत्य
वार्थ: करणीय:
वा ऽ पद विधान
कृतत्वात्
पत्र स्थान्त्रा
मित्य कारे
विहितत्वात्का
र कविभक्ति कत्वम् ॥ ॥

उ ऋ ए पत्वावह्ले दकरूप
अन्त्रे तेन तरस्यवर्ण सि
न्नापि प्रवेशो वाधकाभाग
त ५ एजुन्तुह रोदोर
तस्मात्तपरकरणं स
खोन्नारणार्थं अतइतित
परकरणं दीर्घनिरसार्थं
तेन हे हरे आगत्येत्यादौ
न लोप: प्र अपवादत्ता
लोप एव नतु दय: ५
सकृद्गते विप्रतिषेध य द्वा
धितं तद्वाधितमेव तेन अ
वादे प्राभावात् पूर्वविप्रतिषेध
प्र इत्यस्मात्पूर्वे पवादपर एवा
विधिर्बलवान् यस्य तु ति
उत्सर्गविधिः पदोत्तीत तु ति
अपवाद विधि सर्व बलवान्

सिद्धांत
चे का
२

उतस्थ उत्तमीनयोः उदन्तनावृत्वेनिपातः एतस्यानित्यनापिनाहीनिदम ४
कर्कोणिगत्ता अपघृकपः दीर्घा नेनकर्के कटकं दध्यतिनिहमिक कुटू वट सीमंतः ३
पाकानीहृपरहृत्ति पाकं पुर मनीषानां हलादेरीषादेशकृतिगत्वं वा ध्यम्।
कुलेकुलेषु अटतीतिकु लटा

सारंगे अंग पश्रस्तः सारंग प्राण के भणे कु रंगे पयमतंग केउटीतिविग्रहः ॥३॥

चेत्परेण एवं बाधो बाधा यशो हृश्यंतामिह हलादेरीषादेरिष्टोपाव
हाव्यः हलीषा लांगलीषा मनीषा अथोम् शकंधुः कर्कंधुः कुलटा
पतंजलिः पठितिसारंगः पशुपक्षिणे सारंगो न्यः केशवेशे सीमां
तोन्यः ओत्वोष्ठयोः समासेवा बिंबोष्ठः बिंबौष्ठः स्थूलोतुः स्थूलौतुः
ओमाङोश्च अवर्णादोंकारे आकारे च परे सह ओकारो भवति समा
सेकिं तवोष्ठः एङादावुपधातौ अवर्णान्तोपसर्गस्य लोपः प्रेजते उपोष
ति एङादौ नामधातौ वा उपेडकीयते उपेडकीयते एत्येधत्यूठ्सु
उपैति उपैधते प्रष्ठौहः प्रष्ठोहः प्रेषः प्रैष्यः प्रस्पेकिम अपैषः एवे
वेऽनवधारणे अद्यैव अवधारणे त्वद्यैव अद्येव अवर्णाद्धि वर्णेपरे

उत्तरपदत्वेचापदादि विधौप्रतिषेधः २
ओषायति ओषीयति
एतिअएधतिअएत्वेधातीतयोरेत्वेधस्पोः नर
एवशब्देपरे अवधारणोर्थे अकारांतपूर्वपदस्य लोपः इत्यर्थः १
अटि पवमानं तेन अवर्णा दि ति इति स प्रपत्ने यनुरोबाग्रहस्य पूर्वमाने अगारत्य अवर्णे इवर्णे परे इति विरतेनत्रपाणि निपात सारत्वा उपसितेः

द्वि त्वा भा ये लो वे सन्ति एकधे भवति द्वित्वलोपयोर्वा
द्विधं संति द्वित्वलोपे ऽसति त्रिधम् ५ ४०॥ ॥

तवर्द्धिः ४

सह ए भवति ममेदं उ ओ अवर्ण उवर्णे परे सह ओ भवति गंगोदकं
ए ऐ ऐ अवर्ण एकारे ऐकारे च परे सह ऐकारो भवति तवैषः तवैश्व
र्यं ऋ अर् अवर्ण ऋवर्णे परे सह अर् भवति ह्रस्वात्परस्य ऋकारस्य लो
पो वा सवर्णे जसे तवर्द्धिः तवर्धिः अवर्णान्तादुपसर्गात् ऋकारादौ धातौ
आर् उपार्छति प्रार्छति अवर्णात् ऋते परे तृतीयासमासे सुखार्तः शी
तार्तः तृतीयासमासे किम् परमर्तः प्रवत्सतरकम्बलवसनार्णद
शानां ऋणे प्रार्णं वत्सतरार्णं कम्बलार्णम् वसनार्णम् दशार्णं॥
ऋकारादौ नामधातौ वा प्रार्षभीयति प्रर्षभीयति लृ अल् अवर्णो ल
वर्णे परे सह अल् भवति तव लृकारः तवल्कारः तवल्कारः तवल्का

द्वित्वं लस्यैव कस्यैव नो मयोः रूपयोरपि तवल्का
रादिरूपद्वैधं रूपचतुष्टयं १ पक्षान्तरे द्वित्वाद्यनेन कस्य द्वित्वे १

सिद्धांत
चं॰ क॰
५

प्रल्कारीयति प्राल्कारीयति प्रल्कारीयति प्रल्कारीयति
अपवादाभावे उत्सर्गस्ते न प्रल्व उत्सर्गापवादयोरपवादं वि
धिर्बलवान् तस्याभावे उत्सर्ग एव ॥

अणयाजति प्रभृ
न्ह् प्रजसंधिः ॥

नामीति ऋत्सवृत्ति
निर्देशीते प्रथमा वोमी
विप्रः अत्र संधिः ॥

अदसोऽमीशब्दस्य कारः एव संधिं न
प्राप्नोति न तु कारः ॥ १८
सार्थकानर्थकयोः सार्थकस्यैव ग्रहणं ॥

लसादौ नामधातौ वा प्राल्कारीयति पक्षे यवलोपयो र्द्वित्वे प्राल्ल्कारीयति प्रा
ल्कारीयति प्राल्ल्कारीयति इति स्वरसंधिः अथ प्रकृतिभावः नामी
अदसोऽमीशब्दः संधिं न याति अमी अश्वाः अमी आदित्याः अदसः किं अम्यत्र द्वेद्वित्वे
द्वित्ववर्जमानाई ईदूदेतः संधिं न प्राप्नुवंति अग्नी अत्र पटू अत्र माले अत्र
नय पचेते इमौ ओ निपातः स्वरो निपातः संधिं न याति अ अपेहि इ इ
सामान्योक्ति निपातः किं देवोसि
इन्द्रं पश्य उ उत्तिष्ठ आ एवं मन्यसे ओदन्तो निपातश्च अहो ईशा अहो आ
गता ओ दंतौ धौतौ वैतौ विष्णो इति विद्धमविति ऋत्यकः सवर्णे स्वरे समा
से वा पदान्ते वा ह्रस्वः चक्रि अत्र चक्र्यत्र महर्षिः तत्र मधु तत्र कर्त्र इदं कर्त्रिदं
पदान्ते किम् गौर्यौ ह्रस्वविधानसामर्थ्यान्न संधिः समासे तु ह्रस्वार्थः पदा

अदसशब्दस्तु ल्
मीशब्दः सार्थकः अ
गरिद्वाच्यमीशब्दान
र्थकः ॥

५ अहो प्रहो उ नाहा
चेमा हो हे हो प्रश्नो
इमस्मा सोऽउक्ता
अत्रोदंतानि पाता
अप्रेघामता: १

इत्यत्र अग्नानाम्
माकार ऋ ल्लोऽसमा
से पदान्ते स्थितानाम्
वर्णे अवर्णे ऋवर्णेना
अष्टेति मा वा ह्रस्वः
नाम वति प्रसवर्णे
स्वरे परे ३ ॥

संबोधननिमित्तक ओकारः संधिं वा प्राप्नोति
इतिशब्दोऽतो विप्णो ऽत्र धौ किं ऽहो इति २

नेपाज्ञीबनवा इत्यत्र ननु अवेत्र वा इत्येव कर्तव्यं पदांत इत्यनुवर्तते तेन अपदांते वर्तमानस्य अवा भवत्येवे परे इत्यर्थः
स्वराणां पूर्वं विधाय इ य स्वरे इत्यादिका बाधाकाः समानाइत्तर विधाय इति चेन्न इत्यते यागत्ताः पट विदित्यायो प्राप्ति प्रसंगवारणं किमपि
वक्तव्यं तत्राह स्लावायवपग्रहणमेव कर्तव्यं ननु वाव सानेइत्येनापि कार्यसिद्धेः ग्रहणं किमर्थं अत्र अवसानमेव विधाव सानमित्यादि
प्रयोग दर्शनात् अत्रोत्तर अवसानप्राप्त स्यात् वा वा कत्तानोचित्ता विरामोऽवसानमित्यादिति सूत्रकारेण विरुद्धता स्यात् किंच भवन्ति वहत्फणि प्रसतं

ऋमसमानानामृति लृति वा ह्रस्वः ब्रह्मऋषि ब्रह्मर्षिः दाणॆऋषिः दाणर्षिः इनं इत्यादिषु वा
मधुऋकारः [redacted] मध्वृकारः होतऋकारः होतृकारः होॡकारः पदा वसाने इत्यनेन
न्तानां किम् ग्रामर्छंत जपादुत्तो वो वा स्वरे किम् वुत्कम् कमुउत्कम् दूराद्वाहाने पदे दकार
प्लुतः दूरात्संबोधने यद्वाक्यं तस्य टेः प्लुतः स्यात् प्लुतः प्लुतः संधिं न याति एहि स्य णत्वे ३
हयोः ४ देवदत्त ३ अत्राधीष्व है हे प्रयोगे है प्लुतो वा हे ३ रामच हाये वहे ३ ईशा हयी ईशा सप्त तेः इष्टायत्तिरिति
म्यर्थे ई न संधिं याति वा तत्रमी ज्ञात्तयथी ३ देयवी एषः ३ तो वा उत्त उ ३ इति वि चेन्न तद्र साधु
ति अप्लुतवादिति देवदत्तेति गुरोरनृतोऽनंतस्यापि वा पर्यायेन प्लुतः दे त्वस्य सर्वत्र दर्श
३ वदत्त देवदत्त देवत्त गुरो किम् ककारादकारस्य मा भूत् अग्नतः नात् ॥ ॥
किम् कल ३ ह इति प्रकृतिभावः संधिः अथ व्यंजनसंधिः वर्णाज्ञवे जवा

संख्यासाम्ये यथाक्रममिति वाच्यं स्थान्यादेशयोर्यथा संख्या निमित्तकार्यिणो

भवंत्यवे पदान्ते किं वाच्यो पदान्ते

पदान्ते वर्त्तमानाश्च याजर्षेपरे षड्ङ्र वाग्यथा ङमो ङमा वा पदान्ते वर्त्तमानाद्ध्रस्वान्

पाजमेपरेजमावाभवेति षण्णम षड्नम वाङ्मधुरावाग्मधुरा प्रत्यये न

मेचयस्यादिनित्यम् चिन्मयम् तन्मयम् चयो द्वितीयाः शः चयोदुत्तरस्य शकारस्य

छो वा भवत्यचि परे वाक्छूरः अचेकिम वाक्श्चोतति हौऽभौः चयादुत्तरस्य

पदान्ते किमत्र विषयपरः किं वा कस्माद्

सच तु अजनयोः हाकारस्य भावा भवेति यद्वर्गेभ्युपस्य हर्गश्चतुर्थो भवति तद्धवि तदेहवि वा

समासात्तस्य स्तोः श्चु गमजम कृहरिः वाग्घरिः वाग्हरिः स्तोः श्चुना श्चुः स्तोः सकारतवर्गयोः शकारचवर्गाभ्यां

नित्यमितिन्या योगे शकारचवर्गौ स्तः उद्दिश्यमानश्चेति निर्दिश्यमानयोर्यथाक्रमस्तिति वाच्यम्

यात्न तु मजप्य कश्चरति कश्शरः तच्चित्रं तच्छात्रं न शात् शकारादुत्तरस्य तवर्गस्य श्चुत्वं न भवति

वा ससप्तितः श्चुः श्चुः तस्तोः पाकपा वति विश्नः प्रश्नः ष्टुना ष्टुः सकारतवर्गयोः षकारटवर्गाभ्यां योगे षकारटवर्गौ स्तः

र्थिवादिकं योगं विनापि सङ्गार्थत तृतीयः सिनेतिने

दै प्रन्तु अत्र स्थान्यादेशयोर्यथा संख्यमस्तीति निमित्तस्यादित्येतस्य न तथा संख्यं न शादि त्यत्र प्रकातत उद्दिश्यते इत्युद्दिश्यमानं स्थानी

निर्दिश्यते विधीयते निर्दिश्यमानः आदेशः तयोः यथा संख्यं च ज्ञेयम्॥

सादिनां सुपसर्गर्न

कृष्णः कृषीकते तट्टीकते नापि षकारे परे तवर्गस्य ष्टुत्वं न भवति भवान्

षष्ठः टोरन्त्यात् पदान्ते वर्तमानाट्टवर्गात्परस्य स्तोः ष्टुत्वं न भवति षण्नरः

षण्णरः षट् सीदन्ति नवति नगर्यो न षण्णवति षण्णगर्यः सुगान् लि तोर्लि

लः तवर्गस्य लकारे परे लकारो भवति तल्लुनाति अनुनासिकाननुनासिक

त्वे न हि द्विधा यवलाः तत्र नकारस्यानुनासिको लकारः भवाँल्लिखति उदः स्था

स्तम्भोः सलोपः उत्थानम् उत्तम्भनम् नः सक्छते नांतस्य पदस्य अवे परे छ

ते स आगमो भवति राजंश्छत्रम् भवांस्तनोति अवे परे किम् सन्त्सरुः न प्रशा

नः प्रशान्तनोति शे च कृवा नांतस्य पदस्य अवे परे शे वा चगागमो भवति

भवाञ्छूरः भवाञ्शूरः अवे परे किं भवान् च्योतति ङ्णो ह्रस्वाद्द्विः स्वरे ङ्का

ह्रुः इति किं किमक्षा स्निग्धरे इति किं प्रत्यं करोति पदीर्घे खये किं
पदांते किं दण्डिनौ कस्मात किं प्राङ्गासरे धा

रणकारनकाह्रस्वादुत्तराद्द्विर्भवन्ति स्वरे परे पदांते च प्रत्यङ्ङिदम् सुगण्णिह रा
जन्निह छः ह्रस्वादुत्तरः छकारो द्विर्भवति स्वसे च पाङ्सानो तवच्छत्रम
छेचिदीर्घात् ह्री च्छः पदान्ताद्दीर्घाद्वा लक्ष्मीछाया लक्ष्मीच्छाया आङ्
माङ्भ्यां नित्यम् आच्छादयति माच्छिदत् पुंसोऽवपरे खये संयोगा
न्तस्य लोपेन पुंस्कोकिलः पंसुत्रः अवे परे किं पुंदासः रख्याते वा पुंस्र
ख्याने पुंख्याने मोनुस्वारः मकारस्यानुस्वारो भवति हसे पदांते तं ह
सति घटं वपा पदांते किं गम्यते हसे किं किमत्र नश्चापदांते झसे
नस्य मस्य चापदांते वर्त्तमानस्यानुस्वारो भवति झसे हकारे परे यशां
सि पुंम्यांम् स्वनङ्क्षोहि यमापपेऽस्य पदांते वर्त्तमानस्य अनुस्वारस्य
यमा भवंति यये परे अस्य यपस्य सवर्णाः शंतः अङ्कितः अञ्चितः कुण्ठि

न्तः

म न

गुप्स्फितः वापदांते स्यपदान्तेव र्न्नमानस्यानुस्वारस्य यमावाभवेतिंपथे

पेरे त्वङ्करोषि त्वंकरोषि तैंतनोति तंतनोति सय्यंता संयंता सँव्वत्स

रः यँल्लोकम् यंलोकम् द्विवेते राजतौ परे सम्मो मस्यामएव सम्राट्

यवलमनपरे हकारे स्ययवलमनावा किंह्यः किंह्यः किम्ह्लयति

फ्लाद सस्ते किँव्ह्लयति किम् ह्रेदयति किँल्ह्लायति किमह्यलयति किँम्ह्नौति

किम्ह्नुते किन्ह्नुते शसे चयस्याद्वितीयोवा संवत्सरः त्सरः त्सरः

त्सरः त्सरसः त्सरसः त्सरसः त्सरसः नपदेन्ते तत्सा

धुः कुकुङ्क वर्जितस्य विभक्तोन भवत्स् वत्सास्य वा पुट वट्स्तेतः

षट्सतः सन्त्सस्य सत्सय्यः शसे ह्लोः कुकुङ्कोवा प्राङ् षट्

त्कुङः अपत्त्व

कूलकु मूलसंचति

किंह्लयति

किम्ह्वलयति

किङ्कृ क्याः

नॄंᳶ पाहि

वे

प्राङ् छष्ठः प्राङ् खष्ठः सुगण्णसाधुः सुगण्ण्ड्साधुः सुगणठ्साधुः
यकारेपरे नॄन्नकारस्य सं वा स्यो विसर्गः सकाररेफयोर्विसर्गो भवत्य
वे परेः धातोरसे पदांते च कुप्वोः ᳵकᳶपौ वा कवर्गपवर्गसंधिनिखसे
परे विसर्जनीयस्य ᳵकᳶपौ वास्तः नॄन्पाहि नॄंᳶपाहि इति हलसंधिः
विसर्जनीयस्य सः खसे परे कस्तनोति शसेपरे खपे विसर्जनीयस्य
विसर्ग एव कः त्सरुः रामः स्फोतः घनाघनः क्षोभणः शसेवा कः शरः
कश्शरः कः षंण्डः कᳶ षंडः कᳶ साधुः कस्साधुः खपरे शसे वि
सर्गलोपो वा हरि स्फुरति हरिः स्फुरति हरिस्फुरति कुप्वोः ᳵकᳶ
पौ वा कः करोति कᳵ करोति कः पचति कᳶ पचति वाचस्पत्या
दयो निपात्य सिद्धेति वाचस्पतिः वृहस्पतिः तस्करः कोतस्कुतः कांस्कान्

नो

भास्करः पयस्पाशम् यशस्कल्पम् यशस्कम् यशस्काम्यति सर्पिष्पाशम्
सर्पिष्कल्पम् सर्पिष्कम् सर्पिष्काम्यति नमस्करोति पुरस्करोति निष्प्र॰
त्यूहं आविष्कृतं तिरस्कर्त्ता क्विलात्परस्य विसर्गस्य बाधः द्विष्करोति द्विः
करोति त्रिष्करोति त्रिः करोति चतुष्कपालः चतुःकपालः सर्पिष्करोति
सर्पिः करोति धनुष्करोति धनुः करोति सर्पिष्कुण्डिका आयस्कारः अय॰
स्कामः अयस्कंसः अयस्कुम्भः अयस्पात्रम् अयः संहिताः कुशा अय
स्कुशा अयस्कर्णी अधस्पदम् शिरस्पदम् आकृतिगणोयम् अह्नोरा
त्रि अह्नो विसर्गस्य पदान्ते रो भवति न तु रात्र्यादिषु अहर्गणः अहरहः

अव्यक्तानामस्वरूपेणगंन्यंतेति आकृतिगणः

रात्र्यादिषुतु अहोरात्रः अहोरूपं अहोरथंतरम् पदांतेकिं अहोभ्यां अ
तोत्युः आकारात्परस्यविसर्जनीयस्योकारोभवति अतिपरतः कोर्थः हवे
अकारात्परस्यविसर्जनीयस्योकारोभवति हवेपरे देवोयाति मनोरथः आ
दवेलोपश्च अवर्णात्परस्यविसर्गस्यलोपश्चभवति अवेपरे वातावांति दे
वाइहि स्वरेयत्वंवा देवाविह भोसः भोस् भगोस् अघोस् इत्येतस्यविस
र्जनीयस्यलोपश्चभवति अवेपरे भोहरे भगोनमस्ते अघोयाहि स्वरेयत्वं
वा भोएहि भोयेहि भगोइह भगोयिह अघोउपगच्छ अघोयुपगच्छ ना
मिनोरः नामिनःपरस्यविसर्गस्यरोफोभवत्यवेपरे अग्निरत्र पटुर्वक्ता
नामिनःकिं रामोवेघः विसर्गस्यकिं हरिर्नयः अवेकिं अग्निःपुनाति
नाम्नि:

रेफप्रकृतिकस्य रूपे वा रेफः गीर्प्पेति गीःपति अहर्प्पेति अहःपति अ
हःपति रः रेफप्रकृतिकस्य विसर्गस्य रेफो भवत्येव प्रातरत्र अंतर्गतः
रि लोपो दीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य दीर्घो भवति पुना
र मते हरी राजते भानू रम्यः सेषाद्धसे सशब्दादेषशब्दाच्च परस्य विसर्ग
स्य लोपो भवति हसे सचरति एषहसति सशब्दाद्विसर्गस्य लोपः स्वरे
लोपे एव यादपूरणे चेत् सैषदाशरथी रामः सैष राजा युधिष्ठिरः सैष
कर्णो महात्यागी सैष भीमो महाबलः इति विसर्गसंधिः अथ विभक्तिनाम
विभक्तिरहितं धातुवर्जितं चार्थवच्छब्दरूपं नामोच्यते × तस्मात् सिऔ
कृत्तद्धितसमासाश्च

विभज्यन्ते प्रगटि
क्रियन्ते कर्तृकर्मा
दयोर्थाः याः साः वि
भक्तिः अत्र तु नैव त्वा
न् मे वा सि जायते किं
नाम त्वं नैव त्वं स कृदु
खर्जित्वे सति
अनेकार्थबो
धकत्वे तेन र
त्वइ गिनाति
लदाए:

प्रादाहिंद्वि धा ध्वन्यात्मको वर्णात्मकः श्चेति
ध्वन्यात्मको काकः वर्णात्मकाक; ध्वन्यात्मकाद्वंद भवेदो
वर्णात्मका संस्कृतभाषा- दयः ३ प्रापतिअक्रुपतिनिरुामि

जस् अम् औ शस् टाभ्यांभिस् ङेभ्यांभ्यस् ङसिभ्यांभ्यस् ङस् ओस् आम् तिप्राद:
ङि ओस् सुप् नाम्नःपराःस्यादयःसप्तविभक्तयोभवंति एकद्वित्वबहुत्वेषु एक
वचनद्विवचनबहुवचनानिसंति स्वोर्विसर्गः देवः सरूपाणामेकशेषएक
विभक्तौ देवौ जसोजकारोजसीतिविशेषणार्थःदेवाः अम्शसोरस्यसमानात्प
रयोरम्शसोरकारस्यलोपोभवतिअधातोः देवं देवौ शसः शकारःशसीति
विशेषणार्थः सोनःपुंसः पुंलिंगात्समानात्परस्यशसःसकारस्यनकारोभ
वति नत्वाम्शसीत्यात्वे शसि शसिपरे पूर्वस्यदीर्घोभवति यदादेशस्तद्व
त्ति नत्ववर्णमात्रविधौ देवान् टकारष्टेनेतिविशेषणार्थः टेन अकारात्परष्टा
इनभवति देवेन आद्धि अकारस्यात्वंभवति भकारादौस्यादौ देवाभ्यां भ्यः

अकारात्परस्य भिसो भकारस्याकारादेशो भवति देवैः ङे रक् अकारात्परस्य
ङे इत्यस्यागागमो भवति देवाय देवाभ्यां एस्भिबहुत्वे अकारस्यएत्वंभवति
सकारभकारादौस्यादौबहुत्वेसति देवेभ्यः ङसिरत अकारात्परोङसिरद्भव
ति देवात् देवाभ्यां देवेभ्यः ङस्स्य अकारात्परोङसः स्यभवति देवस्य ओसि
अकारस्योसिपरेएत्वंभवति देवयोः नुडामः समानात्परस्यामोनुडागमो
भवति पुंसिनः ह्रस्वादेव नामि नामिपरे पूर्वस्वरस्य दीर्घोभवति देवानां
देवयोः क्विलात्षः सः कृतस्य कवर्गादिलाद्युप्रत्याहारात्परस्य केनापि सू
त्रेण कृतस्य सकारस्य षकारोभवति अन्तेतस्थितस्य नभवति देवेषु स्विर्द्धिः आ
मे त्र ए ऐ र्येषि द्धिसंज्ञोभवति समानाद्बहुलोधोः धातोः ह्रस्वात्समानादेदेत

श्चोत्तरस्य पैर्लोपो भवति अधातोः आभिमुख्याभिव्यक्तये हे शब्दस्य प्राक्प्रयोगः
हे देव हे देवौ हे देवाः एवं घटपटरामकृष्णादयः सर्वविश्व उभ उभय अन्य
अन्यतर इतर डतर डतम कतर कतम सम सिम त्वत् त्व भवतु नेम एक
पूर्वपर अवर दक्षिण उत्तर अपर अधर स्व अंतर त्यद् तद् यद् एतद्
इदम् अदस् द्वि किम् युष्मद् अस्मद् एते सर्वादयस्त्रिलिंगाः जसी सर्वा
देरकारांतात्परो जस् ई भवति सर्वे षृर्नो णोऽनंते षकाररेफऋवर्णेभ्यः
परस्य नकारस्यैकपदस्थस्य णकारादेशो भवत्यंतेस्थितस्य न भवति सर्वा
नित्यादौ अवकुपुंतरेपि अवडत्याहारेण कवर्गेण पवर्गेण अनुस्वारेण विस
र्गेण ॠ कः॰ पाभ्यां च मध्ये व्यवधानेपि भवति नान्येन सर्वेण सर्वादेः स्मट् स

वीदेरकारांतात्परस्य ङेः स्मै तस्य स्मडागमो भवति सर्वस्मै ङसिः सर्वादेरकारां
तात्परस्यातः स्मडागमो भवति सर्वस्मात् सुडामः सर्वादेरवर्णांतात्परस्यामः
सुडागमो भवति सर्वेषां ङिः स्मिन् सर्वादेरकारांतात्परो ङिः स्मिन् भवति सर्वस्मिन्
शेषं देववत् एवं विश्वादयः उतरडतमौ प्रत्ययौ ततस्तदंताश्चाग्राह्या पूर्वादी
नां नवानां जस इः ङसिङीनामी स्मात्स्मिनौ वा पूर्वे पूर्वाः पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मि
न् पूर्वे एवं परादयः शेषं सर्ववत् सर्वादिः सर्वकार्यो स्यान्न चेद्गौणोऽथवाभिधा
पूर्वादि स्वव्यवस्थायां समोऽतुल्येतरोऽपुरिः परिधाने बहिर्योगे स्वार्थज्ञात्यन्य
वाच्यपि सर्वमतिक्रांतोतीति सर्वः तस्मै अतिसर्वाय देहि प्रियः सर्वो यस्य तस्मै
प्रियसर्वाय सर्वो नाम कश्चित् तस्मै सर्वाय अतिपूर्वाय समायन्स्याय स्वेत

स्वार्थप
रि स्वज्ञ
पर्यायवि
लोमनेगौ
णः

सि॰चं
११

अंतरे शाटके परिधानीये अंतरे गृहा बाह्याः

शायां पुरिग्रामयोरंतरे वा पसाः मध्ये इत्यर्थः स्वाय धनाय ज्ञातये वा द्वंद्वे सर्वादीनां
न सर्वकार्यं पूर्वापराऽवराणां वा जसि वर्णाश्रमेतरे वर्णाश्रमेतराः तृतीयासमा
सार्थवाक्ये च न मासपूर्वाय मासेन पूर्वाय प्रथमचरमतयऽयऽल्पार्धकतिपय
नेमानां जसी वा प्रथमे प्रथमाः तयऽयडौ प्रत्ययौ तत्तस्तदेताग्राह्याः द्वितये
द्वितयाः द्वये शेषं देववत् नेमे नेमाः शेषं सर्ववत् तीयस्य वा ङित्सु सर्ववद्रू
पं द्वितीयस्मै द्वितीयाय द्वितीयस्मात् द्वितीयात् द्वितीयस्मिन् द्वितीये एवं तृ
तीयः उभशब्दो नित्यं द्विवचनांतः उभौ २ उभाभ्यां ३ उभयोः २ उभयशब्दस्य द्वि
वचनं नास्ति लोके अस्तीत्यन्ये उभयः उभयौ उभये निर्जरः जरायाः स्वरादौ ज
रस्वा वक्तव्यः तदंतविधिरत्र षष्ठीनिर्दिष्टस्यादेशत्वदंतस्य ज्ञेयः गुरुश्रीत्र सर्व

स निर्दिश्यमानस्यादेशा भवंति एकदेशविकृतमनन्यवत् निर्जरसो निर्जरौ निर्ज
रसः निर्जरा पदेहलादौ च देववत् संख्याविसायपूर्वस्याह्नस्याहन्वा ङौ वेड्यो ग्र
न्नंते तस्योपधाया लोपो वा भवति ई ङि ङस्येतयोः परतो वकारमकारांतसंयोगाद्
तुरस्य न द्व्यह्नि द्व्यहनि द्व्यह्ने विगतमहः व्यह्नः व्यह्नि व्यहनि व्यह्ने त्र्यह्नः सायंसा
याह्नः सायाह्नि सायाहनि सायाह्ने पाद्दंतनासिकामासहृदयनिशाऽसृज
यूषदोषयकृत्शकृत्उदकआस्यमांसपृतनासानूनां पद्दत् नस्मासहृद
निशसृन् यूषन् दोषन् यकन् शकन् उदन् आसन् मांस्पृत्स्नुः शसादौ वा
पदः पदा पद्भ्यां पद्भिः दतः दता दद्भ्यां मासः मासा माभ्यां अल्लोपः स्वरेऽम्वयु
क्ताच्छसादौ अन्नंतस्योपधाया लोपो भवति शसादौ स्वरे मकारवकारांतसंयो

गादुन्नरस्यन पूषाः पूष्णा नाम्नोनो लोपश्चाधौ नोतस्यनाम्नो नो लोपश्च्स्येप
दांते चाधौ नस्यलोपश्चीनविभक्तिकार्यं पूषभ्यां पूषभिः पदलोपेचस्वचदेवव
त् पदादयः पृथकशब्दाइत्येके सोमपाः सोमपौ सोमपाः हेसोमपाः सोम
पां ञ्चातो धातोर्लोपः धातुसंबंधिनश्चाकारस्यलोपोभवति शसादौस्वरे
सोमपः सोमपा सोमपाभ्यामित्यादि एवंकीलालपाशंखध्मा मधुपा विश्व
पा प्रभृतयः धातोः किं हाहान् हाहा हाहे हाहाः हाहोः हाहे हरिः ञैघ
इकारांतादुकारांताच्चे ञैघश्चापद्यते इउभवतः हरी एञोजसि इकारांतस्य उ
कारांतस्यचजसिपरे एकार ञोकारश्चभवति हरयः धौ इकारांतस्य उकारांत
स्यच घौपरे एकारञोकारश्चभवति हेहरे हरिं हरी हरीन् हानाः स्त्रियां इका

रांतादिकारांताच्चपरस्टानाभवत्याभ्वियां हरिणा हरिभ्यां हरिभिः ङितिउकारांतस्यउ
कारांतस्यचङितिपरे एकारओकारश्चभवति हरये हरिभ्यां ङस एदोद्भ्यांपरस्यङ
सिङसोरकारस्यलोपोभवति हरेः हर्य्योः हरीणां ङेरौङित उदृद्भ्यांपरस्यङेरौभ
वति सचङित ङितिटेः ङितिपरेटेर्लोपोभवति हरौ हरिषु एवमग्निगिरिरविक
विकलिमुन्यादयः उकारांताविष्णुवायुभानुगुर्वादयोप्येवंज्ञेयाः भानुः भानू भान
वः सेङाधेः सखिशब्दस्यदंताच्चपरस्यसेरधेङोभवति सखा हेसखे ए सख्युः स
खिशब्दस्यतदंतस्याध्येकारादेशोभवति अधिषुपंचमु षष्ठीनिर्दिष्टस्यादेशा
स्तदंतस्यज्ञेयः सखायौ सखायः सखायं सखायौ सखिपत्योरीक सखिपतिशब्द
योरीगागमोभवति टाङेङिसुपरतः दीर्घत्वान्नना सख्या सख्ये ङरकङे सखिपः

तिशब्दयोरङ्गागमो भवति ङसिङसोः ङकारे परे सख्युरस इति स्थिते ऋतोऽङ्ङः ऋ
कारांतात्परस्य ङसिङसोरकारस्य उकारो भवति सचड्डित सख्युः ङेरौङित्यौकारे
कृते सखिपत्योरीक् सख्यौ शोभनः सखा सुसखा सुसखायौ सुसखिना सुस
खये सुसखेः सुसखौ अतिशयितः सखाऽतिसखा परमः सखायसस परम
सखा सखीमतिक्रांतोऽतिसखि इह लाक्षणिकत्वेन लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिप
दोक्तस्यैव ग्रहणमिति न्यायात् पतिः पती पतयः पत्या पत्ये पत्युः पत्यौ पति स
मासे हरिवत् भूपतये आगममनित्यं सखिना पतिना द्विशब्दो नित्यं द्विव
चनांतः त्यदादेष्टेरः स्यादौ द्वौ २ द्वाभ्यां ३ द्वयोः २ संज्ञोपसर्जनयोर्नित्ये द्विर्ना
म कश्चित् द्विः द्वी द्वयः द्वावति क्रांतोऽतिद्विः प्राधान्ये तु परमद्वौ त्रिशब्दो नि

[illegible]

पदं पदं
प्रति उक्ता
सूत्रद्वारेण कृताः लक्षणाः इति प्रतिप
तिपोपु[illegible]तोक्ता

त्यं बहुवचनांतः त्रयः त्रीन् त्रिभिः त्रिभ्यः त्रेरयङ् त्रिशब्दस्यायङादेशो भवति नामि
परे तदंतविधिरत्र ङिदंतस्य वक्तव्यः त्रयाणां त्रिषु परमत्रयः परमत्रयाणां कति
शब्दो नित्यं बहुवचनांतः उतेः उत्यंताज्जश्शसोर्लुक् प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षण
म् नायाति लुकि न तन्निमित्तं कति २ कतीनां औडुलोमिः औडुलोमी उडुलोमाः
लोम्नोऽपत्येषु बहुष्वकारः उडुलोमान् वातप्रमीः वातप्रम्यौ वातप्रम्यः वातप्रमीं
वातप्रमीन् वातप्रम्या वातप्रमी एवं ययी पप्यादयः ङिवंत वातप्रमीशब्दस्या
मि शसि ङौ च विशेषः वातप्रम्यं वातप्रम्यः वातप्रम्यि य्वोवेति बहुः श्रेयस्यो
यस्य स बहुश्रेयसी ईदूदंतस्य इयुवस्थानभिन्नस्य स्त्र्याख्यस्योपसर्जने न त्वेपि स्त्री
कार्यं वक्तव्यं हसेपः सेर्लोपः हसांतादीवंतात्परस्य सेर्लोपो भवति बहुश्रे

यस्ते। धौ ह्रस्वः इयुवस्थानवर्जितयोरीदूतोः स्त्रीशब्दस्य च स्त्रियां धौ परे ह्रस्वो
भवति ह्रस्वविधानसामर्थ्यान्नादिविति न हे बहुश्रेयसि बहुश्रेयसी बहुश्रेय
स्यो ङितामट् स्त्रियामीकारादूकाराच्च ङितामडागमो भवति बहुश्रेयस्यै
बहुश्रेयस्याः २ बहुश्रेयसीनां स्त्रियां योः इवर्णान्तादुवर्णान्ताच्च स्त्रियां वर्त्त
मानात्परस्य ङेः आमादेशो भवति इदुद्भ्यां वा बहुश्रेयस्यां अनीवेतत्वान्नसि
लोपः अति लक्ष्मीः शेषं बहुश्रेयसीवत् सुश्रीः यो धातोरियुवौ स्वरे धा
तोरिवर्णोवर्णयोरियुवौ भवतः स्यादौ स्वरे परे सुश्रियौ सुश्रियः एवं सुधी
यवक्रयादयः सेनानी यो वा अनेकस्वरस्य नाम्नो धातोरिवर्णोवर्णयोर्यका
रवकारौ भवतः स्वरे धातोरवयवसंयोगः पूर्वो यस्मात्तस्य तु न सा पयदस्या

नेकस्वरस्यचेदुपसर्गकारकपूर्वस्येवनान्यपूर्वस्यवर्षाकरदूनपुनरपूर्वेम
शब्दादन्यभशब्दस्यसुधीशब्दस्यचन सेनान्यौ सेनान्यः नियः नीशब्दा
दुत्तरस्यङेरामादेशोभवति सेनान्यां एवंसुनीप्रधीग्रामण्यादयः धातुना
वियोग संयोगविशेषणात् किं उन्न्यौ उपसर्गकारकपूर्वस्यकिम् परमनियौ सु
हृन्नियौ अनेकस्वरस्यकिम् नीः नियौ नियः कुमारीमिछन् कुमारीवाच
रन् कुमारीना हसेपः इतिसलोपः कुमार्यं कुमार्यौ कुमार्यः शेषंबहुश्रे
यसीवत् एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् ङाएत्वे सख्वा सखायौ सखायः
हे सखीः सखायं सखायौ सख्यः सख्या सख्ये सख्युः सख्यो स[illegible]स सख्या २ +
खीषु सहखेनवर्त्तते सखस्तमिच्छति सखीः सख्यौ सुतमिच्छतिसु

तीः सुत्यौ खीतीभ्यां कृत्त्वादेशाभ्यांङः सङः सख्युः सुत्युः तकारस्थानत्वाद्वली
दपिङः स्वङः लूनमिच्छति लूनीः लून्युः क्षामेव प्रस्तीमेवेच्छति क्षामीः क्षाम्युः
प्रस्तीमीः प्रस्तीम्यौ प्रस्तीम्युः शुष्कीः पक्कीः कृत्यादेशत्वाभावान्नोत्वे शुष्कि
ष्कियः पक्कियः हूहूः हूह्वौ हूह्वः हे हूहूः हूहूम् हूहून् शेषं वातप्रमीवत्
एवं हंभूः अतिचमूः वहूश्रेयसीवत् खलपूः खलप्वौ खलप्वः एवमुल्लू
सल्लादयः स्वयंभूः स्वयंभुवौ स्वयंभुवः एवं लूः स्वभूः कटप्रूः हृग्भूः कारा
भूः परमल्वादयः वर्षाभूः वर्षाभ्वौ वर्षाभ्वः वर्षाभ्वं एवं करभूः पुनर्भूः
दृन्भूः शब्दाः सेरा ऋकारान्तात्परस्य सेरा भवति स च डित् पिता पे च आर
म् ऋकारस्यारं भवति पेच सुपितरौ पितरः घेरद् ऋकारान्तात्परस्य घे

कृतेसतीप्रसंगान्तंप्राप्नोतियस्य सः कृतप्रसंगविधी
नाकृतेसतीप्रसंगान्तंप्राप्नोतियस्य सः अकृतप्रसंगविधी

र् र् भवति सचडित् हे पितः पितरं पितरौ पितॄन् ऋतोऽडुः पितुः ङौ
ऋकारस्यार् भवति ङौपरे पितरि एवं जामातृभ्रात्रादयः नुर्वा नामि दीर्घः
नृणां नॄणां शेषं पितृवत् स्तुरार् सकार तृप्रत्ययसंबंधिन ऋकारस्यार्
भवति पंचसु परेषु कर्ता कर्तारौ कर्तारः हे कर्तः कर्तारं कर्तारौ कर्तॄ
न् उन्नात् नप्तृ नेष्टृ त्वष्टृ क्षत्तृ होतृ पोतृ प्रशास्तॄणां च नप्ता क्रोष्टुश
ब्दस्य पुंसि पंचसु त्वधिषु स्त्रियां च तृवद्रूपं क्रोष्टा क्रोष्टारौ क्रोष्टारः हे क्रो
ष्टो क्रोष्टारं क्रोष्टारौ क्रोष्टून् टादौ स्वरे क्रोष्टुशब्दस्य तृवद्वा क्रोष्ट्रा
क्रोष्टुना क्रोष्ट्रे क्रोष्टवे क्रोष्टुः क्रोष्ट्रोः क्रोष्ट्वोः क्रोष्टोः कृताकृत
प्रसंगी यो विधिः स नित्यः नित्यानित्ययोर्नित्यविधिर्बलीयान् क्रोष्टूनां

क्रोष्टरि क्रोष्टो क्रोष्ट्रोः क्रोष्ट्रोः सहद्रनाकामेनवर्त्ततेसेः सपोहेभ्यांसेषुस्मनः
ई॰ लक्ष्मीयेनसः स्मृतेः स्मृतयो रैविक्लं रैशवस्याकारो भवति सकारभकारा
देविभक्तौ सुराः सुरायो सुसभ्यां सुरासु औरौ ओकारस्यौकारो भवति पंचसु गौः
गावौ गावः हे अम् शस्सि ओकारस्यात्वं भवति अम् शस्सि च गां गावौ गाः गवा
गोभ्यां ङस गोः एवंसुद्योः स्मृतः ङशंभुर्येनसः स्मृतोः ग्लौः ग्लावः इति स्वरां
पुल्लिंगः आपः आदेतादावेतात्परस्यसेर्लोपो भवति गंगा औरी आदेतादा
वेतात्परऔई भवति गंगे धिरी आदेतादावेतात्परोधिरी भवति हे गंगे गंगा
गंगाः टौसाटेः आदंतस्यटौसाः परयोरेत्वं भवति गंगया ङितां यट् आदेता
दावेतात्परेषांङे ङसि ङस ङीनां यड़ागमो भवति गंगायै गंगायाः आम् ङे॰

आदेशतावेतात्परस्सादेरामादेशोभवति गंगायां गंगयोः एवं श्रद्धा मेधादुर्गादय ः श्वेवार्णानां ह्स्वरत्यणे धौहस्वः हे श्वेव हे श्वद्ध हे श्वल्ल शेषं गंगावत् य दोच्च आवेतात्सर्वादेः परस्स यटः सुडागमोभवति पूर्वस्य चापोकारः सर्वस्य सर्वस्याः सर्वासां सर्वस्यां एवं विश्वादयः आचेताः जराजरसौ जरे जरसः जरा दिकस्मासेवत्पूर्वीहोसर्वादेर्वासर्वकार्यं दक्षिण पूर्वस्यै दक्षिणपूर्वायै उत्तर पूर्वास्याः उत्तरपूर्वायाः अंतरस्यै शालायै बाह्यायेडत्यर्थः अपुरीत्युक्तेर्नेह अंत रायै नगर्यै द्वितीयस्यै द्वितीयायै तृतीयस्याः तृतीयायाः नासिकायानस् नासि का नासिके नासिकाः नसः नासिकाः नासा नासिकया नोभ्यां नासिकाभ्यां (पदेशेवसुचगंगावत् पृतनायाः पृत् पृताः पृता पृद्भ्यां निशायानिश निशः नि

स्व वा स्त्र

शा छशषराजादेः षः छकारांतस्य शकारांतस्य षकारांतस्य राजयजमृज
भ्र[illegible]व्रश्च्भ्राजादेश्च षकारो भवति धातोर्हसे परे नाम्नश्च रसे पदांते च षा
ट्ः नि ड्भ्यां निड्भिः निट्सु निशा सु केचित् धातोरेव षत्वमाहुः तन्मते ऽवे
जवाऽइति जकारः निज ड्भ्यां निज्भिः सृत्वे निचश्शु गोपाः सोमपावत् वुद्धिः वुद्धी
वुद्धयः वुद्धिं वुद्धी वुद्धीः ३ इदुद्भ्यां स्त्रियां वर्त्तमानाभ्यां मिकारोकाराभ्यां परेषां
ङितां वचनानां वाऽऽगमो भवति वुद्ध्यै वुद्धये वुद्ध्याः वुद्धेः स्त्रियां योः वु ड्ढ्यां स्त्र॰
ऽऽगमाभावे आमोप्यभावः वुद्धौ हे वुद्धे एवं मति भूति धृति रुच्यादयः धे
नुः रन्नुदन्नु चेद्वानुश्चेत् ह्लादयो ध्येवं त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृ चतसृ वत्. स्त्रि
यां वर्त्तमानयोः त्रिचतुरशब्दयोः तिसृ चतसृ इत्येतावादेशौ भवतो विभक्तौ ऋर
म

कारस्त्वृकारवत्स्वरे ततोऽ राऋकारान्नभवेति सेराघेरस्तु नभवतीति स्त्रः २
त्तिसृभिः तिसृभ्यः २ नातिसृचतसृणोर्नामि दीर्घः तिसृणां स्त्रियामिति त्रिचतु
रोर्विशेषणान्नेह प्रियास्त्रयः प्रियाणि त्रीणि वा यस्याः सा प्रियत्रिः बुद्धिवत् स्त्रामि
प्रियत्रयाणां यत्रास्त्रियो मुख्येश्या लिंगांतरे गौणे तदैतौ स्तः प्रियास्तिस्त्रो यस्य
सः प्रियतिसा प्रियतिस्रौ प्रियतिस्रः हे प्रियतिसः नाम्यासेर ल्लोपः प्रियतिस्रः
प्रियतिसृणां प्रियाति स्त्रो यस्य तत्कुलं प्रियत्रि लुकि न तन्निमित्तमितस्यानित्य
त्वात् पक्षे प्रियतिसृ प्रियतिसृणी हे प्रियतिसः प्रियतिसृणी स्त्रादेशः स्वरे स्यादा वि
तिवा पुंवत् प्रियतिसृणा प्रियतिस्रा हे प्रियत्रि हे प्रियतिसृ हरत्वे सत्याप् हूँरहा
भ्यो २ हयोः हसेपः से लोपः नदी नद्यौ नद्यः हे नदि नदीं नद्यौ नदीः द्विता महु न

अन्वार्थे स्त्रीलिंगस्याऽन्वार्थे वर्तमानस्य ह्रस्वो भवति
दै नद्याः नदीनां एवं ब्राह्मणी कुमारी गौर्यादयः लक्ष्मीः अनीवेतत्वान्न सिलो
पः धो ह्रस्वः हे लक्ष्मि शेषं नदीवत् एवमवीतन्त्रीतरीस्तरीप्रभृतयः ईवंत
त्वात्सि लोपः स्त्री स्त्रीभ्रुवोः स्त्रीशब्दस्य भ्रूशब्दस्य च इयुवौ भवतः स्यादौ स्वरे परे
स्त्रियौ स्त्रियः हे स्त्रि वाम्शसोः अमि शसि च परे स्त्रीशब्दस्य वाऽय् भवति स्त्रियं
स्त्रीं स्त्रीः स्त्रियः स्त्रिया स्त्रीणां स्त्रियमतिक्रान्तो अतिस्त्रिः अतिस्त्रियौ एदोन्ना
भावो त्वनुस्त्रिभः पूर्वस्येः पुंसि वा ध्यते स्त्रीवेनुमा च स्त्रीशब्दस्य ईयत्वं वधार्य
ताम् अतिस्त्रयः हे अतिस्त्रे हे अतिस्त्रियौ अतिस्त्रियं अतिस्त्रिं अतिस्त्रियः
अतिस्त्रीन् अतिस्त्रिणा अतिस्त्रिये अतिस्त्रेः २ अतिस्त्रियोः २ अतिस्त्रीणां अ
तिस्त्रौ अतिस्त्रिषु ओसि आकारे च नित्यं स्यादम् शसोस्तु विभाषयाऽयादेशस्तु ना

न्यत्रस्त्रियाः पुंस्युपसर्जने ह्री वेतनम् अतिस्त्रि अतिस्त्रीणी अतिस्त्रीणि
अतिस्त्रिणा अतिस्त्रये अतिस्त्रिणे अतिस्त्रेः २ अतिस्त्रिणः २ अतिस्त्रियोः अति
स्त्रिणोः २ अतिस्त्रीणां अतिस्त्रौ अतिस्त्रिणि हे अतिस्त्रि हे अतिस्त्रे स्त्रियांतुभा
येण पुंवत् स्त्रियमतिक्रांता अतिस्त्रिः हे अतिस्त्रे शसि अतिस्त्रीः अतिस्त्रि(
या इदुद्भ्यां अतिस्त्रियै अतिस्त्रये अतिस्त्रियाः अतिस्त्रेः अतिस्त्रियोः २ अतिस्त्री
णां अतिस्त्रियां अतिस्त्रौ श्रीः यो धातोरियुवौ स्वरे श्रियौ श्रियः हे श्रीः वेयुवः
इयुवेतातदिङितामह्वा स्त्रीं विना श्रियै श्रिये श्रियाः श्रियः इयुवेता दामो नह्वा
स्त्रियास्तु नित्यं श्रीणां श्रियां श्रियि श्रियां एवं ह्री धी ग्रभृतयः एवं भ्रू भ्रू ग्र
भृतयः ग्रधीशब्दस्य लक्ष्मीवद्रूपं केषांचिन्मते तु पुंवत् प्रकृष्टा धीरिति

स   पः

विग्रहे तु लक्ष्मीवत् उभयेषां मते ग्रामणीशब्दश्च प्रध्यं प्रध्यः सुष्ठु धीर्यस्याः
सुष्ठु ध्यायतीति विग्रहे सुधीः स्त्रीवत् केषांचिन्मतेन तु पुंवत् सुष्ठुधीः सुधीरि
ति विग्रहे तु स्त्रीवदेव ग्रामणीः पुंवत् एवं खलप्वादि ऋलृदूप् नकारांताद्
कारांतादणंताच्च स्त्रियामीप्प्रत्ययो भवति क्रोष्ट्री क्रोष्ट्र्यौ वधूर्नद्यादयो व
यौगिका नदीवत् पुनर्भूः × योगा पुनर्भ्वौ हे पुनर्भु पुनर्भ्वां पुनर्भूणां पुनर्भ्वां भेकां
पुंसि [illegible] पुनर्नवायां स्त्री वर्षाभूर्दर्दुरे पुमान् हे वर्षाभ्वः वर्षाभ्वौ स्वयंभूः पुंवत् नका
दृहिहि कारांतसंख्यायाः स्वसृतिसृचतसृननांदृदुहितृयातृमातृभ्यो नीवायो मा
यामेव भेकजा
तौ नित्यं स्त्री तापितृवत् स्वसा कर्तृवत् शेषं मातृः स्वसारः पुंवत् गो पुंवत् नौर्ग्लौव
त्वाभावात् त् पंचास्त्रियः दशास्त्रियः नवास्त्रियः इति स्वरांता स्त्रीलिंगाः [illegible]

अतोम अकारांतान्नपुंसकलिंगात्परयोः स्यमोरम भवति यौ कुलं ई औ नपुंसक
लिंगात्परस्यौ ईकारमापद्यते कुले जस् शसोः शिः नपुंसकलिंगात्परयोर्जस्शा
सोः शिर्भवति नुमयमः नपुंसकस्य नुमागमो भवति शौ परे यमप्रत्याहारांतस्य
नमिदेत्यात्स्वरात्परः नोपधायाः नांतस्योपधाया दीर्घो भवति शौ पंच स्वधिषुना
मि च ई तिन कुलानि हे कुल शेषं देववत् एवं मूलफलादयः अन्यादेः अन्यादेः
क्लीबात्परयोः स्यमोः स्तुर्भवति अन्यत् वावसाने अवसाने वर्तमानानां जसा नां ज
वा भवेति च पावा अन्यद् अन्ये अन्यानि अन्यादेर्घेर्लोपो न हे अन्यत अन्यतरत्
इतरत् कतरत् कतमत् एकतरस्मान् एकतरे शेषं सर्ववत् इयं सेरमादेशोस
न्निपातपरिभाषया न जरस् यो यमाश्रित्योत्पद्यते स तं प्रति सन्निपातः सन्निपा
य प्या पि चत्वस्य कासात् पुत्रौ उत्पद्यते सः तं प्रति सन्निपातः

तलवत्को विधिरनिमित्तं तद्विघातस्य अजरं अजरसौ अजरे अजराणि ॥ सम्महतो
धोदीर्घः शोच ॥ संतस्याः शब्दस्य महतशब्दस्य च दीर्घो भवति पं चस्वघिट् शोच
अजरांसि अमिलुकोपवादेमगौ वेबाधित्वारसततः सन्निपातपरिभाषयान
लुक् अजरसं अजरे अजरसौ अजरे अजरांसि अजराणि शेषं निर्जरवत
हृदयोदकासमासानो हृद्उदम् आसन सांस हृदि हृदा हृद्भ्यां उदानि उदेना
उदं भ्यां आसानि आसना आसभ्यां मांसि मांसामान् भ्यां नपुंसकस्य नपुंसक
स्य ह्रस्वो भवति श्रीयं कुलवत नपुंसकात्स्यमोर्लुक् अस्थिद्रुणां नपुंसके धो
गुणा वा हे अस्ये अस्थि नाम्निनः स्वरे नाम्यंतस्य नपुंसकस्य नुमागमो भवति
स्यादौ स्वरे अस्थिनी अस्थीनि अच्चास्थ्नौ दौ दो अस्थ्यादीनां नुमागमत्कारस्य

चाकारः अल्लोपः स्वरे स्वयुक्तौ अस्थ्यादौ अस्थ्ना अस्थ्ने अस्थ्नः अस्थ्नोः अ
स्थ्नां वेड्यौ अस्थ्नि अस्थनि एवं दधि सक्थ्यक्षि शब्दाः नदेलस्योंयो ह्रेः स्त्रि
यां स्त्रा अति दध्ना वारि वारिणी वारीणि आमि नुट् वारीणां नपुंसकस्य
ग्रामणी हलादौ युक्तौ पुंस्कं पुंवद्वा उक्तपुंस्कं नाम्यन्ते नपुंसकलिङ्गे टादौ
स्वरे पुंवद्वा भवति ग्रामण्या ग्रामणिना ग्रामण्णो नो ग्रामण्यो शुधि शुध्या
शुधिना सुधि सुध्या सुधिना मधु हेमधो हेमधु एवं वध्वादयः सानु सा
नुनी सानूनि सानुना स्नुना २ स्नुभ्यां प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी प्रियक्रो
ष्टूनि प्रियक्रोष्ट्रा प्रियक्रोष्टुना प्रियक्रोष्ट्रे प्रियक्रोष्टवे प्रियक्रोष्टुने
प्रियक्रोष्टुः प्रियक्रोष्ट्रोः प्रियक्रोष्टुनः सुलु सुलुनी सुलूनि सुल्वा सु
लुना एवं खलप्वादयः धातृ धातृणी धातॄणि हे धातः हे धातृ एवं ज्ञातृ

सत्तो पडदास्सार एंकट
चिकी: ५ मप्पाउकेप

कर्त्तादयः ह्रस्वादेशोसंध्यक्षराणामिकारोकारौ अतिरि अतिराया अतिरिणा अतिराये
अतिरिणे अतिराभ्यां अतिरायः अतिरिणः अतिरीणां अतिरासु प्रद्युना प्रद्युवा
उपगुणा उपगवा अतिनुना अतिनावा इति स्वरान्ता नपुंसकलिंगाः ॥ [illegible] सेप
चसुश्चोचा नडुह आमागमः ईकारे नद्यां वा सौ च नडुहे अनडुहे सौ नुम् स
योगान्तस्य लोपः स्यात् दीर्घः सेपदान्ते च समिन्नसंराव अनड्वान् अनड्वाहौ अ
नड्वाहः धावम् चतुरनडुहो धीव मागमो भवति आम्रहे अनडुहन् वसौ र
सौ वसुस्रंसुध्वंसु अनडुहां दत्वं भवति रसे पदान्ते च अनडुद्भ्यां अनडुत्सु
दादेर्घः आदौ धात्वारणे दादे हे कारस्य घत्वं भवति धातोरुसे परे नाम्नरसे
पदान्ते च आदिजवानां झभान्तस्य झभाद्यो: झभान्तस्यावयवस्य धातोरादौ
वर्तमानानां जवानां झभा भवति सकारे ध्वशब्दे भकारे पदान्ते च धुक् धुग् द्वेहौ

नुमविधान सामर्थ्यात् नपरे हलः प्रगृह्य त्वसे ध्यऽभावाद्

विश्ववाट
विश्ववाड् ५

धुग्भ्यां धुक्षु ग्राद्यो ग्वारयोश्चिकिम् ह्यामलिट् ग्रवयस्यांचिंगर्दभमाचष्टे गर्द
भयति गर्द्दप् हो ढः हकारस्य ढत्वं भवति धातोर्दसेनाम्न्यघोषे पदांते च लि
ट् लिड् लिहौ लिड्भ्यां लिट्सु लिट्त्सु दुहादीनां घत्वं ढत्वं वा द्रुह् मुह्
स्नुह् स्निहां घत्वं वा ध्रुग् ध्रुक् ध्रुट् ध्रुड् द्रुहौ द्रुहः ध्रुग्भ्यां ध्रुड्भ्यां ध्रुक्षु
ध्रुट्सु एवं मुह् स्नुह् स्निहः वाहो वौ शसादौ स्वरे वाहो वाशब्दस्यौकारो भव
ति शसादौ स्वरे विश्वौहः विश्वौहा विश्ववाड्भ्यां विश्ववाट्सु सहेः षः
साढि साति रूपे सति सहेः सस्य षो भवति तुराषाट् तुराषाड् तुराषाहौ
दिव औः दिवो नाम्न औकारादेशो भवति सौ परे सुद्यौः सुदिवौ वाम्येः दि
वो वकारस्य वा त्वमम्यि परे सुद्याम् सुदिवम् उरसे दिव उकारादेशो भवति

तद्धितयस्वरयोरीपीकारे च

संख्यायाः किंवा रेफांतसंख्यायां विहितस्यआमोनुट इतिव्याख्यानात् गौणत्वे चान्यपदार्थवृत्तित्वेनु संख्याभावन्नुट तेनुप्रियचतुरां ।
त्रिषुस्वरूपं एकरूपः

रसेपहोतेच सुधुभ्यां सुप्सु चतुरशब्दो नित्यंबहुवचनांतः चतुरान्शौच च
तुरशब्दस्याम्आगमोभवति पंचसुशेषेषु नस्त्वीति चत्वारः चतुरः चतुर्भिः
रः संख्यायाः रेफांतसंख्यायाः परस्यामोनुडागमोभवति चतुर्णां चतेर्षुः च
तुर्ष्विति निर्देशाड्डफस्य विसर्गोनाप्रियाश्चत्वारः प्रियाणि वा चत्वारि यस्या
सौ प्रियचत्वाः हेप्रियचत्वः प्रियचत्वारौ प्रियचतुरः गौणत्वेनुडुन प्रियच
चतुरां प्राधान्ये तु स्यादेव परमचतुर्णामिति सिद्धान्तकौमुदी कमलः कमलौ
वा कमलान्ता कमलाः कमलं कमलौ कमलेषु फल फलौ मोनोधातोः मोनस्याधा
तोर्मस्य नो भवति रसेपहोतेच प्रशमयोश्च नस्य लोपो न प्रशान् प्रशामौ प्र
शाम्भ्यां प्रशान्सु कः कौके इदमः अयं पुंसि इदमशब्दस्य पुंसि अयंभवति

पंचसु गणसमात् समासांतस्यन आम २

स्वसन्नयादित्वा गादिसंख्यात्वा नेगौणः ॥५॥

इदमः किंयः पुंसि इदं २

सः नदादे सोकारस्य सत्वं भवति राजपः नोएने

नन्वेदे

अये इत्यमः त्यदादेरेकारस्य मत्वं भवति स्यादौ इमौ इमे त्यदादेः संबो

धनाभावः इमं इमौ इमान् अनेन आभ्यां इदमो नादेशो भवति टौसोः

परयोः अनेन आभ्यां स कारे भकारे च परे च स्यादौ परे इदमो कारो भवति

इत्यस्य आभ्यां भिस् भिस् इदमदसोर्भिसभिसेवं भवति न मकारस्याकारः

एभिः अस्मै अस्मात् अस्य अनयोः एषां अस्मिन् अनयोः एषु इदमेतदोर

न्वादेशे द्वितीयाटौस्स्वेनत्वं एनं एनौ एनान् एनेन एनयोः किंचित्कार्यं वि

धातुं मुपात्तस्य कार्यान्तरं विधातुं पुनरुपादानमन्वादेशः यथाऽनेन व्याकर

णमधीतं एनं छंदोध्यापय न्लोपधायाः नाम्नो नो लोपः शधौ राजा राजानौ रा

जानः हे राजन् राजानं राजानौ जज्ञोर्ज्ञः राज्ञः राज्ञा राजभ्यां नस्य लोपः शि

नविभक्तिकार्यं पेचास्वेति ज्ञापकात् राजभिः राज्ञि राजनि राजसु एवं वृषा

अनयोः परविभक्तिकुलं एनयोः प्रभृतेः स्वामिनि ३॥

उक्तस्य पुनरुक्तिरन्वादेशः

राजसु इत्यत्र एत्वकथनं स्यात्॥

विभक्तौ परे यत्कार्यं तत्तविभक्तिकार्यं नलोपः अर्थात् पूर्वकार्यं न भवेत् नलोपे कृते विभक्तेः कार्यं भवत्येव यथा दंडीषु

उत्तरकार्यं स्यात्॥

सि. चं.
२३

श्वादेः कत्र १

दृयः यज्वानः यज्वना अश्मा अश्मानौ प्रतिदिवा प्रतिदिवानौ, अल्लोपे कृते य्वोर्विहसे
धातोरिकुतो दीर्घो भवति रेफवकारयोर्हसपरयोः पदान्ते च प्रतिदीव्नः प्रतिदीव्ना
प्रतिदिवभ्यां श्वादेः श्वादेर्वकारस्य उत्वं प्राप्नोति शसादौ स्वरे ङीपि ईकारे च शुनः तद्धितयस्वरे ३॥
शुना श्वभ्यां यूनः यूना युवभ्यां मघवा मघवानौ मघोनः मघोना अर्वण
स्त्वसावनञः नञा रहितस्यार्वन्नित्यस्य तृ इत्ययमादेशः स्यान्न तु सौ वतोनुम्
उकारानुबंधस्य ऋकारानुबंधस्य नुमागमो भवति पुंसि पंचसु अर्वतौ अ
र्वतः अर्वता अर्वद्भ्यां अनञः किं अनर्वाणौ असौ किं अर्वा इत्यादि पंचसु प
थिन् मथिन् ऋभुक्षिन् शब्दानामिकारस्याकारादेशो भवति पुंसि पंचसु
सौ च थोन्थः पथिमथोस्थस्य न्थ् स्यात् पुंसि पंचसु सौ च आ सौ पथिमथि
ऋभुक्षां टेरात्वं भवति पंथाः पंथानौ पंथानः हे पंथाः पंथानौ पथोटेः प

पू:

द्रे ल्लोपो भवति पाणिसादौ स्वरे ईपीकारे च पथः पथा पथि षु अन्त्वविहीनत्व
ईवंतत्वान् स्लि लोपः पोभनः पंथाः पंथानौ पंथानः सुपथी

विहीनत्व सामर्थ्यात् नस्लि लोपः ॥ अन्तर्नास्लिके

थि मथि ऋभुक्षां अस्त्रियो नोतत्वादीर्घ सुपथी सुमथी ऋभुक्षीं क्लीबे सुपथि
वने धौ नपुंसकान्नोन स्यलोपो वा हे सुपथिन् हे सुपथि सुपथीनी सुपंथानि
इनोपोशोसौ इन् हन् पूषन् अर्यमन् इत्येतेषां शौसौ चाधो परे उपधाया दीर्घो
भवति नान्यत्र दंडी हे दंडिन् दंडिनो एवं मुसलिन् यशस्विन् वाग्मिन् प्रभृ
तयः वृत्रहा वृत्रहणौ हनो घ्न हन्तेर्हकारस्य घो भवति अव्यवधाने नकारे व्यव
धाने जित्ति णित्ति च परे घसंयोगेण त्वेन वृत्रघ्नः वृत्रहभ्यां एवं पूषन् अर्यमन्
संख्या शब्दाः पंचन् प्रभृतयो बहुवचनान्ताः त्रिषु सरूपाः जस्शसोर्लुक् षकार
नकारान्त संख्यायाः परयो जस्शसो लुक् भवति पंच पंचभिः … षकार नका
रान्त संख्यायाः परस्यामो नुट् पंचानां परमपंचानां गौणत्वेन लुक् नुटौ प्रिय
पंचा प्रियपंचानौ प्रियपंचानः प्रियपञ्चां एवं सप्तन् नवन् दशन् प्रभृतयः

ग्रा

अष्टनो डौ वा अष्टनः परयोर्जस्शसोर्वा डौ भवति अष्टौ अष्ट २ वा सु अष्टनः स
कारभकारादिषु विभक्तिषु वा आत्वं अष्टभिः अष्टाभिः अष्टभ्यः अष्टाभ्यः
अष्टानां अष्टसु अष्टासु प्रियाष्टाः प्रियाष्टाभो प्रियाष्टः प्रियाष्टा प्रियाष्टाभ्यां
प्रियाष्टभ्यां प्रियाष्टभ्यां प्रियाष्टाभ्यां प्रियाष्टाम् प्रियाष्टोः राजवत्सर्वे हाहा
वच्छेषापरे हसे सुगण् सुगणौ सुगण्ट्सु सुगाण् सुगाणौ सुगाण्ट्सु भृतभुट् बुध प्रादः
वुद्धौ भुद्भ्यां धत्सु एवं राग राघौ राघः राग्भ्यां राघ्नः सुककुप सुककुब्सु प्राघ्रा द्रः
ककुभो सुककुब्भ्यां सु ककुप्सु युजेः पंचसु नुम्समासे ईतिचः दिशाम् दि
श् दृश् स्पृश् दधृष् ऋत्विज् कुञ्च युनज् स्रज् उष्णिह् च उष्णिहादीनां कुत्वंभव
ति स्वादौ रसे पदान्ते च युङ् युञ्जौ युञ्जः युञ्जं युञ्जौ युग्भ्यां युक्षु समासेन सुयुक्
चोः कुः चवर्गस्य कवर्गो भवति धातोर्जसे नाम्नः स्वरसे पदान्ते च समाप्ययेस्यनुम्नु

कृ खन् खन्नौ खन्नः खन्भ्यां खनत्सु छशषराजादेः षः सम्राट् सम्राड् स
म्राजौ सम्राजः देवेट् देवेजौ परिमृट् परिमृजौ विश्वसृट् विश्वसृजौ विश्व
स्य वसुराटोर्दीर्घः विश्वावसुः विश्वाराट् विश्वा राजौ विश्वाराड्भ्यां विश्वा
राट्सु स्कोराद्योश्च संयोगाद्योः सकारककारयोर्लोपो भवति धातोर्झसे परे
नाम्नश्च रसे पदान्ते च भृट् भृड् भृज्जौ भ[illegible] वट्सु वट् वड् वश्चौ वट्सु वश्चः
विभ्राट् विभ्राड्भ्यां विभ्राट्सु ऋत्विक् ऋत्विजौ ऋत्विजोः ऋत्विक्षु ऊर्क्
ऊर्ग् ऊर्जौ ऊर्क्षु त्यदः त्यदादेस्तस्य सत्वं भवति सौ परे स्यः त्यौ त्ये सः तौ ते प
रमसः संज्ञायां नोणत्वं चात्वसत्वे न त्यत् त्यद् त्यदौ इति त्यद् इति त्यदौ
यः यौ ये एषः एतौ एते एतौ एतान् अन्वादेशे एनं एनौ एनान् एनेन ए
नयोः अग्निमत् अग्निमद् अग्निमथौ अग्निमद्भ्यां अग्निमत्सु इत्यंचतीति

कुंचकोरस्येर

क्विपि कृते नो लोपः धातोर्ह्रस्वांतस्योपधाभूतस्य नकारस्य लोपः क्विति परे प्र
जाप्यौ च तेने निरुपपदात् क्रुंचेः क्विपि न क्रुङ् क्रुंचौ ग्रंचेः पुंसि पंच सु नमदि
शो प्रत्यङ् प्रत्यंचौ प्रत्यंचः ग्रंचेर्दीर्घश्च न लोपि नो चेतेर कारस्य लोपः
पूर्वस्य च दीर्घः शसादौ स्वरे तद्धितयस्वरयोरीयीकारे च प्रतीचः प्रतीचा प्रत्य
ग्भ्यां प्रत्यक्षु तिर्यङ् तिर्यंचौ तिर्यंचः तिरश्चादयः तिरश्चादयो निपात्यंते
शसादौ स्वरे तद्धितयस्वरयोरीयीकारे च तिरश्चः तिरश्चा तिर्यग्भ्यां ति
र्यक्षु उदङ् उदंचौ उदीचः उदीचा उदग्भ्यां उदक्षु पितरमंचतीति पित्र
ङ् पित्रंचौ ऋतो दीर्घो वा पितॄचः पितृचः पितृग्भ्यां पितृभिः पित्रक्षु स
ध्र्यङ् सध्रीचः सध्रीचा सम्यङ् समीचः प्राङ् प्राचः प्राचा पूजायां तु प्रत्यंचः
प्रत्यङ्भ्यां प्रत्यङ्क्षु प्रत्यङ्ख्षु उदंचः उदंचा उदङ्भ्यां तिर्यंचः तिर्यङ्भ्यां

उत्वमस्तिद्ध्वेहितायां
अमुमुईच: ३

ॐ विष्वग्देवयोश्चटेरद्र्यञ्चतावप्रत्यये ॥ अनयोः सर्व
नु नाम्नश्च टेरद्र्यादेशः स्यात् विष्वद्र्यङ् देवद्र्यङ् अमुयंच
तीति दस्यमः इति मते साधु इति माधवरस्य उक्ते ॥ परन्तः

सम्यंचः सम्यंचा सध्र्यंचा ध्रीचा अमुमंचतीति अदसो द्रेः पृथक् मुत्वं केचिदि
च्छंतिलत्ववत् केचिद्न्त्यसदेशः स्यात् न इत्येके असेर्हि हि द्रूश्यते अमुमुयङ् अ
मुमुञ्चा अमुमुयग्भ्यां अदमुयङ् अदद्र्यङ् प्रजायोः तु अमुमुयंचः अमुमुय
ग्भ्यां अदमुयंचः अदद्र्यंचः मरुत् मरुद्भ्यां हितोक्तम् न्सम्महतो धोदीर्घः
शौच महान् महांतौ महांतः हे महन् द्वित्वानां जक्षादीनां च शतुर्नुमभ्यो
वा ददत् ददतौ एवं जक्षत् जाग्रत् दरिद्रत् चकासत् शासत् अत्वसोः सौ
अत्वे तस्य धात्वसे तस्य चोपधाया दीर्घो भवति सावधौ भवान् भवंतौ हे भ
वन् चेड्माः अधात्वसे तत् किम् चीवराणि वस्ते सो चीवरवः चीवरवसौ
पिंड्ग्रः शत्रेतस्य न अत्वे तस्याभावान्न दीर्घः भवन् भवंतौ पचन् दीव्यन्
धीमान् हे धीमन् धीमंतौ मघवान् मघवंतौ मघवंतः मघवद्भ्यां गप गव गुणो

ई
अमुद्र्य
ञ्चौ अमु
द्रीचः अमु
द्र्यग्भ्यां अ
दद्र्यङ् ३

केचिदिच्छं
ति केचिदिच्छ
ति पूर्वतः उ
भयोः केचिदि
च्छंति केचिन्ने
च्छंति येभयोः
१

परं नित्यं च नुम व्याघित्वा व
चनं साम पद्यौ दो दोक्षीर्घा

गुड्भ्यां ताद्दक् ताद्दृशौ ताद्दृशः एवं यादृशादयः नशेः को वा पदान्ते स्यात् हसे च नक्
नग् नट् नड् नशौ नग्भ्यां नड्भ्यां नक्षु नट्सु नट्त्सु विट् विड् विशौ विशः स्पृक् स्पृ
शौ घृतस्पृक् उदक् एवं सन् कुत्वे उदकस्पृट् दधृक् दधृषौ रत्नमुट् रत्नमु
षौ रत्नमुड्भ्यां रत्नमुट्सु रत्नमुट्त्सु षष्शब्दो नित्यं बहुवचनान्तः षट्षट्
षः षट् षड्भिः ष्णः इकारस्य लोपो भवति नामि परे षण्णां षट्सु परमषण्णां गो
णत्वे नुन लुक् नु नो प्रियषट् प्रियषषौ प्रियषषः दोषां रः दोषादीनां रो भव
ति हसे पदान्ते च दोः दोषौ शासादौ वा दोषन् दोषः दोष्णः दोषा दोष्णा दो
र्भ्यां दोषभ्यां विसर्गं नुम् स्थानिकानुस्वारशसेः व्यवधानेपि क्विलात्परस्य
सस्य षः दोःषु दोष्षु दोषसु धोर्विहसेपि पठीः पिपठिषौ पिपठीर्भ्यां पिपठीः
षु पिपठीष्षु चिविट् विविषौ तट् तड् तक्षौ गोरट् गोरड् गोरक्षौ तक्षिरक्षौ

संयोगांतस्यलोपइत्येकेतकृतम् गोरक् गोरक् कलोपेकुत्वमसिद्धम् पिपक् पिपग्
पिपठिषोःपिपठिषः एवंविवक् विवग् दिधक् दिधग् दिधक्षो सुपीः सुपिषौ सुपीःषु सुपीष्षु
सुपीस्सु विद्वान् विद्वांसौ विद्वांसः हेविद्वन् विद्वांसं विद्वांसौ वसोर्वेउः वसोर्वेका
रस्य उत्वंभवति शासोदोतद्धितयस्वरमतुप्षीपीकारेचविदुषः विदुषा विद्वद्भ्यांवि
द्वत्सु सेदिवान् वसोत्वेइउभावः सेदुषः सेदिवद्भ्यां अयम् महद्ध्वस्साहचर्याद् द
धातोर्न स्रंसेस्तेनेह सुहिन् सुहिंसौ सुहिन्भ्यां सुहिन्सु ध्वन् ध्वंसौ ध्वद्भ्यांएवं ध्वद
स्वत् पुंसोःसुड् पुंसोऽसुङादेशः पुंसिपंच सुशौ च पुमान् पुमांसौ पुमांसः
हेपुमन् पुमांसं पुमांसौ पुंसः पुंसुवेधाः वेधसौ वेधसः वेधोभ्यां उशनसश्शो उश
नसः पुरुदंशस अनेहसांसेरघे डाभवति उशना उशनसौ उशनसौ धोनोतता अ
हेततताचावाचा हेउशनन् हे उशन हेउशनः उशनोभ्यां उशनस्सु सोसः अदसौ

बहुत्वे

दस्य सः सो सौ अदसः सौ रो भवति असौ दस्य मः मादूः अदसो मात्परस्य उत्व
ऊत्वं भवति अमू जसी एरी अदसः एकारस्य ई भवति बहुत्वे अमी अमुं अमू
अमुना अमूभ्यां अमीभिः अमुष्मै अमूभ्यां अमीभ्यः अमुष्मात् अमुष्य अ
मुयोः अमीषां अमुष्मिन् अमीषु सामान्येऽदसः कः स्यादिवचनं अमुकः इति
हसांताः पुल्लिंगाः नहोधः नहो हस्य धो भवति धातोः हसे नाम्नः स्वरे से पदांते
च उपानत् उपानद् उपानहौ उपानह्यः ककुप् ककुभौ ककुब्भ्यां ककुप्सु
त्वक् त्वचौ ऋक् ऋचौ अपशब्दो नित्यं बहुवचनांतः आपः अपः भिदपां
अपशब्दस्य दत्वं भवति विभक्तौ अद्भिः अद्भ्यः अप्सु दिक् दिशौ दिग्भ्यां दि
क्षु त्विट् त्विषौ दृक् दृशौ सजुषाशिषो दीर्घः रसे पदांते च सहजुषतइति
सजूः सजुषा सजूर्भ्यां सजूःषु आशीः आशिषौ आशीर्भ्यां आशीःषु असौ अ

मादौ

म् अमूः अमूं अमू अमूः अमुया अमूभ्यां अमुष्यै अमुष्याः अमुयोः अमू
षां अमुष्यां उष्णिक् उष्णिहौ उष्णिग्भ्यां द्यौः दिवौ द्युभ्यां द्युषु गीः गिरौ गी
र्भ्यां गीर्षु एवं पुर् धुरादयः चतस्रः प्रियचत्वाः प्रियचत्वारौ हे प्रियचत्वः
इयं स्त्रियौ इमाः स्त्रियाम् इयं सा इयं इमे इमाः अनया आभ्यां अस्यै अस्याः
अनयोः आसां अस्यां आसु अन्वादेशे एनां एने एनाः एनयाएनयोः स्रक्
स्रजौ स्रग्भ्यां स्रक्षु समित् समिधौ समिधा समिद्भ्यां स्या त्ये त्याः एवं तद्य
द् एतद् किम् वाक् वाचौ वाग्भ्यां वाक्षु अमूषु इति हलन्ताः स्त्रीलिंगाः ॥
स्वनडुत् स्वनडुही स्वनड्वांहि पुनस्तद्वत् शेषं पुंवत् चत्वारि वाः वारी वारि
वार्भ्यां वार्षु उरसा विमलद्यु विमलदिवी विमलदिवि किं के कानि इदं इमे
इमानि अन्वादेशे एनत् एने एनानि ब्रह्म ब्रह्मणी ब्रह्माणि हे ब्रह्मन् हे ब्रह्म

ब्रह्मः ब्रह्मन्शब्दस्य सो भवति रसे पदांते च ब्रह्मः ब्रह्मी ब्रह्मनी ब्रह्माणि ब्रह्मा ब्र
ह्माभ्यां ब्रह्मः सु कर्म कर्मणी कर्माणि एवं चर्मन् वर्मन् धन्वनादयः दंडि दंडिनी
दंडीनि स्रग्वि स्रग्विणी स्रग्वीणि वाग्मि वाग्मिनी वाग्मीनि बहु वृत्रह बहु वृत्र
घ्नी बहु वृत्रहणी बहु वृत्रहाणि बहुपूष बहु पूष्णी बहुपूषणी बहुपूषाणि ब
हुर्यम बहुर्यमणी बहुर्यमाणि असृक् असृजी असृंजि शसादौ वा अस
न् असानि असा असभ्यां ऊर्क् ऊर्जी ऊर्जि बहूर्जो नुम् प्रतिषेधः केत्या
चो वा नुम् बहूर्जि बहूर्न्जि त्यत् त्ये त्यानि तत् ते तानि यत् ये यानि एतत् एते ए
तानि अन्वादेशे एनत् एने एनानि वेभित् वेभिदी वेभिंदि श्रोनुम्न चेछित्
चेछिदी चेछिंदि गवाक् शब्दस्य रूपाणि क्लीवे ऽर्चागति भेदतः असंध्यवङ
मालोपैर्नवाधिक शतं मतं स्वम् सुस्नवषट्भादौ बहुस्त्रीणि जस्सोः

चत्वारि शेषे दशाके रूपाणीति विभाव्य गवाक् गवाग् गोअक् गोअग् गोक् गो
ग् गवाङ् गोअङ् गोङ् पुनरपि नव रूपाणि गोची गवांची गोअंची गोची गवां
ञ्चि गोअञ्चि गोंचि तिर्यक् तिरश्ची तिर्यञ्चि तिर्यङ् तिरश्ची तिर्यञ्चि यकृत् यकृती
यकृंति यकानि यक्ना यकृता यकभ्यां यकृद्भ्यां शकृत् शकृती शकृंति शकानि
शक्ना शकृता शकभ्यां शकृद्भ्यां ददत् ददती ददंति एवं जाग्रदादयः ददत्
वाद्धीयो शतुः अवर्णा तात्परस्य शतुर्वा नुमीकारे ईप्यि च तुदती तुदंती तुदंति
भात् भाती भांती भांति श्यप्यर्योरात्रित्यं अप्रइत्यय पञ्चत्यय संबंधिनोऽवर्णा
त्परस्य शतुर्नुम् नित्यमीकारे ईप्यि च पचत् पचंती पचंति दीव्यत् दीव्यंती दि
व्यंति स्वप् स्वब् स्वपी सप्तम हत इति दीर्घः स्वांपि दीर्घो नेत्येके स्वंपि स्वापा
भिदपां स्वड्भ्यां स्वड्भिः जगत् जगती जगंति महत् महती महांति धनुः धनुषी

स्वपूर्वस्य शो दीर्घः धनूंषि हविः हविषी हवींषि पयः पयसी पयांसि तेजः
वचः पिपठीः पिपठिषी सपरे तस्य शो नुम्न पिपठिंषि सुपुम् सुपुंसी सुपुमां
सि अदः अमू अमूनि इति हसांता नपुंसकलिंगाः अथ युष्मदस्मदोः । स्वरूपं निरूप्यते
त्वमहं सिना सह तयोर्युष्मदस्मदोस्त्वमहं इत्येतावादे
शौ भवतो यथासंख्येन त्वम् अहम् युवावौ द्विवचने ।
द्वयोर्वाचिनोर्युष्मदस्मदोर्युवाऽऽवादेशौ भवतो विभक्तौ
आमौ युष्मदस्मद्भ्यां परे औ आम् भवति युवाम् आवाम् ।
जसि यूयं वयं जसा सहितयोर्युष्मदस्मदोर्यूयं वयमादे
शौ भवतः यूयं वयं त्वमदेकत्वे युष्मदस्मदोस्त्वमदौ